

CONTRIBUȚII LA TIPOLOGIA BIBLIOTECII DIN MEDIUL RURAL AL BANATULUI, ÎNTRE 1850—1918. CATEGORII DE BIBLIOTECI

IONEL BOTA

Bibliotecile sătești (poporale). Reprezintă categoria cea mai ancorată în realitățile grupurilor socio-economice ale vremii: *mediul rural, satul, țăranul*. Perioada pe care-o discutăm aici își făcea din dezideratul „cărților pentru adulți”, „cărții pentru țărani” și din „alfabetizarea adulților”¹ o chestiune de onoare și demnitate națională. De altfel, definirea acestei unități culturale fundamentale în organizarea și orientarea vieții spirituale din mediile rurale locale era încercată în mai multe variante: o definiție prin prisma dinamicii specifice în cultivarea lecturii cu deosebire dar și aplecarea spre literatura națională; definiția bibliotecii poporale (sătești) ca dimensiune a programului național, cu aplicație în mentalul colectiv și în orientarea noii sensibilități în înțelegerea fenomenului de emancipare generală; apoi, în fine, rostul acestei categorii de biblioteci de a deveni liantul indispensabil într-o lume de prefaceri multiple și în care cartea joacă rolul unic de factor impulsționând dinamica lecturii în paralel cu desfășurările activismului cultural. Într-un număr din „*Tribuna*” anului 1909, întâlnim o atari definire a specificului acestor unități culturale, de a reprezenta diversitatea și plenitudinea formativ-informativă, cu acționare directă asupra mentalului colectiv: „Instituțiunea culturală pe care o avem în vedere când vorbim de biblioteci poporale este o instituție vie care continuu se hrănește cu producție literară (...) Zi de zi cărți nouă, care de care mai interesantă și mai instructivă, se stabilesc între biblioteci și public relațiuni continue (...)”².

Pentru elementul românesc, firește că importanța fenomenului căpăta dimensiuni deosebite, chiar nebănuite, întrucât instituții oficiale din Vechiul Regat, precum Liga pentru Unitate Culturală a Tuturor Românilor, își concretiza acțiunile de ajutorare culturală prin expedierea de cărți unor biblioteci bănățene. Spre exemplu, în 1890 chiar, probabil la intervenția contabilului de atunci al Ligii care era Ion Popovici-Bănățeanu, A. C. Popovici colecta cărți pentru Școala Română din Vinga; iar C. Bocu se gândea la un ajutor pentru înființarea bibliotecii poporale din Șiștarovăț³. Cel mai important obiectiv al bibliotecilor poporale era nu o dată punctat cu responsabilitate și discernământ, subliniindu-se lipsurile ca și succesele în atingerea lui, stabilindu-se noi repere totodată: „Acum, la început, scopul nostru e să dezvoltăm în poporul nostru gustul de cetit, ca prin cetit să se deștepte și să învețe lucruri bune și folositoare”, găsim într-un Raport de Activitate de la finele veacului trecut⁴. În paralel cu astfel de recunoașteri a unei dinamici aparte, se continuă opera de dotare, înzestrare a instituțiilor prin donații, cumpă-

rări de cărți etc. În 1899 se trimiteau pentru două biblioteci populare din despărțământul Timișoara 20 exemplare din numărul de duminică al „Gazetei Transilvaniei”. Din același supliment cultural se făceau expedieri în 16 sate, gratuit.⁵

Rețeaua bibliotecilor populare crește în ritm susținut. În iunie 1900, în zona Timișoarei avem 6 biblioteci populare noi.⁶ În 1901, alte 10 iau ființă: Șag, Becicherecul Mic, Ghiroda, Medveș, Sinmihaiu Român, Cerneteaz, Călacea, Hodoni, Bărăteaz, Mănăstur.⁷ În iunie 1903 o cercetare recentă a depistat 20 comune cu biblioteci populare.⁸ În 1900, în zona Oraviței, la Ciuchici, ia ființă o bibliotecă populară, în 1901 una la Ticvaniu Mare. Iar aceea din Petrilova, după mărturiile marelui naționalist P. Memoianu, își constituia fondurile încă din 1905—1906. Raportul de Activitate din 1901 viza situația bibliotecilor populare din preajma Timișoarei. Statistic era demonstrat că 16 biblioteci populare dețineau un număr de 54 scrieri de igienă, 115 cărți economice, 206 de istorie-geografie, 181 pedagogice, 59 teatru, 98 poezie, alte 340 nuvele și povești populare.⁹ Practic, interesul pentru organizarea sistemului bibliotecilor populare ca auxiliar al programului de educare națională, în mediul rural în primul rând, a crescut imens după 1910 fiind alocate sume importante. La 1910, ca să găsim un singur exemplu, spesele pentru colecții științifice erau de 249 000 coroane în vreme ce spesele pentru biblioteci populare, din aceeași sumă, erau de 113 000 coroane.¹⁰ În Coștei, biblioteca înființată la 1880 avea 320 titluri în 1882, iar în 1927 aceeași avea 3 300 cărți.¹¹ Scrisoarea lui Meletie Dregheci către notarul I. Dobosan din Șag anunța că vor fi trimise ca donație bibliotecii din Șag 5 exemplare ale traducerii din Griselini.¹² La 1890, una din cele mai mari biblioteci populare era „*Biblioteca poporană*” din Ilidia.¹³

În ce privește gusturile lectorului din mediul rural, un raport al bibliotecarului din Chișoda, la 20 aprilie, sublinie: „Se poate vedea că narațiunile despre haiducii naționali și îndeosebi „Resboiul nostru pentru neatîrnare” și „Povestea coroanei de oțel” sunt cetite cu predelecțiune tot asemenea și povești și poesii populare sunt cetite cu drag de fete.”¹⁴

Bibliotecile parohiale. Ele reprezintă o categorie cu un rol primordial. Ținând cont de îmbinarea dinamicii școlare cu activitățile confesionale, sunt dese cazurile când biblioteci școlare, populare (sătești) porneau de la fonduri parohiale sau își datorau achizițiile eforturilor oamenilor bisericii. Mai mult decât probabil că bibliotecile parohiale preced pe celelalte, fiind o categorie de context și nu de pretext, ivită din nevoia de cultivare a cunoștințelor și nu din cultivarea nevoii. Ele activau fără vreun program, bine stabilit, iar achizițiile nu erau doar din domeniul cărții religioase. Multe circulare de la începutul veacului trecut demonstrează aceasta. Era o obligație profesională semnalarea cărților necesare precum și consemnarea periodică a celor deja intrate în fondul parohial de bibliotecă: „Vi să poruncește ca relația semestrialnică și consignația cărților celor de lipsă, până la al 20-lea septemvrie a.c. nesmintit să le trimiteți încoace, pentru trimiterea mai sus.”¹⁵

Tradiția consemnării e valabilă și la mijlocul aceluiași secol, căci o circulară a episcopului de Vârșeț solicită să fie reconsemnate cărțile slavone vechi de la parohiile românești¹⁶, probabil în ideea unei situații

de inventariere exactă, care să nu îngăduie pierderea unei evidențe clare în condițiile conflictelor dintre biserica română și aceea sârbă, fiindcă suntem în perioada ce a precedat desprinderea de Carlovăț. Singurul regulament de funcționare și organizare a bibliotecii parohiale pare a fi broșura lui Traian Barzu din 1891, *Instrucțiune practică despre purtarea socoților și administrarea averilor bisericești pentru preoții, învățătorii, epitropii parohiali și pentru elevii institutelor teologice și pedagogice*.¹⁷

Comitetul parohial avea prin statutul său obligații aferente menite să înalțe activitatea cu cartea la rang de principiu: „A prevedea biserica cu (...) cărți.”¹⁸; „A sprijini pe copiii săraci întru frecventarea școlaei parohiale prin prevederea lor cu cărți școlare.”¹⁹; „A înființa bibliotecă parohială spre înlesnirea cetirii cărților folositoare.”²⁰ Lucrările Sinodului eparhial din 1913 confereau consistoriului în problema școlilor obligația „să procure revistele de specialitate, să le mărească biblioteca, să le cumpere aparatele necesare pentru experimente, căci fără mijloace sigure nu se pot nici cunoaște, necum prospera adevărurile științifice.”²¹ Nu lipsesc nici inițiativele de anvergură. În protopopiatul Belinț, de exemplu, sinodul anunța dorința întemeierii de biblioteci în fiecare comună din subordine.²²

Bibliotecile școlare din mediul rural. În mediul școlar, biblioteca trebuia să îndeplinească rolul îndrumătorului spiritual, însoțind îndeaproape efortul dascălului. Ele, bibliotecile școlare, sunt fie biblioteci ale profesorilor, fie ale elevilor. Accesul la fondurile uneia sau alteia nu era nicidecum condiționat. Scopul fiind și într-unul și în celălalt din cazuri același: progresul cultural prin lectură, prin acumulare de cunoștințe. Cele mai importante reuniuni ale perioadei, unde elitele își propun să contribuie în permanență la îmbunătățirea programului de emancipare (cazul românesc), au în vedere destinul acestor biblioteci. O circulară solicita slujitorilor școlii „să înființeze bibliotecile școlare, procurând cărțile cuprinse în conspectul publicat în „Foaia Diecezană”, să ceară recvizite gratuite de la stat.”²³

Fenomenul era viu pe la mijlocul veacului trecut în majoritatea satelor bănățene. În comitatul Torontal, la Heufeld (Toszeg), s-au cumpărat la 1868 rechizite de 72 florini, iar pe cei săraci „învățătorul va prevedea cu cărțile necesarii și cu vestminte.”²⁴ Un obiectiv al oricărei asocieri profesionale trebuia să conțină neapărat și dezideratul întemeierii bibliotecii școlare: „Am fi una dintre cele mai bine făcătoare a face o asociațiune dacă aru înființa în școla pentru cetirea pruncilor o astfelu de biblioteca, din care se pota duce pruncii carti de cetitu și acasa.”²⁵ La 1877, o bibliotecă școlară puternică exista în Cacova.²⁶ La Răcășdia, la finele secolului al XIX-lea, școala era înzestrată cu „o bibliotecă școlară cu mai multe sute de cărți.”²⁷ Biblioteca școlară din Ohaba Bistra avea, în 1934, 227 de cărți românești, 18 traduceri, 93 literatură pură, cifre aproximativ aceleași cu situațiile dinainte de 1918.²⁸

Organizarea fondului de carte, achiziționarea acestuia, se rezolva cu bani „din averea scolei”, „prin colecte”, „din cassa”²⁹, Biblioteca era un sprijin „pentru vacanțe și viața practică”³⁰, învățătorul având grijă

„la alegerea cartilor de lectură, invatatoriului sa consulte aplecarea individuale, capacitatea și dezvoltarea tineretului și carti ce nu se potriveau cu însușirile acestea ale lui, să nu-i se dea spre lectură.”³¹

Bibliotecile sătești ale reuniunilor de cetire (lectură), cântări și muzică. Destinația bibliotecii căpăta în conștiința întemeietorilor, statutul unei veritabile „universități” de popularizare a tuturor cuceririlor științei: „Scopul bibliotecii — citim într-o publicație a vremii — este a ținea membrii reuniunii în curent cu literatura didactică și a le veni în ajutor ulterioarei lor culturi științifice.”³² După 1860 asistăm la o „veritabilă afirmare a reuniunilor de lectură bănățene”³³ iar bibliotecile devin scopul reuniunilor respective.³⁴ Reuniuni pentru biblioteci (de lectură, casine) împânzesc Banatul întreg. În 1864 iau ființă Reuniunea Română de Lectură din Caransebeș și aceea din Sănnicolaul Mare, în 1865 la Lugoj și în 1866 la Reșița, în 1867 — Lipova, 1868 — Timișoara, 1869 — Nădab, 1871 — Beregsău și din nou Caransebeș, 1872 — Cenad și Mercina, Societatea de Lectură din Oravița și Societatea Cercului de Lectură din Timișoara, înființate în 1873, Reuniunea de Cântări din Oravița — 1877 și Reuniunea Română de Cântări din Oravița — 1880.

Insistând asupra realităților din mediul rural, să menționăm că Societatea de Lectură din Căcova (Grădinari, azi) ia ființă în 1887, cu un valoros fond de bibliotecă. La Dognecea, în mediu muncitoresc, Societatea de Lectură pleacă la drum în 1902, sfîntirea steagului având loc mai târziu, în 1913.³⁵ Comitetul Reuniunii îl avea ca arhivar (bibliotecar) pe Mihai Munteanu Bondoc.³⁶ Mai veche decât 1903, Reuniunea de Cântări și Lectură din Ticvaniu Mare cerea în acest an prin ziarul „Drapelul”, sprijinul solidar al altor instituții de acest gen și anunța că a cumpărat 12 volume din „Istoria Românilor” de A. D. Xenopol, „Războiul nostru de neahtare”, „Balade și Idile” și „Fire de tort” de G. Coșbuc, în total 40 de volume.³⁷ Reuniunea de Cetire și Cântări din Maidan avea prevăzut în statut, la articolul 2, scopul: „Înființarea unei casine și prevederea ei cu cărți de cetit pentru popor.”³⁸ Articolul 17 menționa între membrii comitetului și pe „bibliotecari”³⁹, iar articolul 22 stabilea sarcinile bibliotecarului. „Bibliotecarul conduce și manipulează biblioteca reuniunii, veghiază asupra foilor, ziarelor din local, stă și pune la dispoziția membrilor cărțile de cetit, pentru care este răspunzător.”⁴⁰ Articolul 26 sublinia că la dizolvarea reuniunii, bibliotecile și averea trec la biserica ortodoxă română din localitate, în patrimoniul acesteia.⁴¹

Fondul unor biblioteci ale reuniunilor se formează ori se completează prin donații. Așa a fost cazul aceleia din Ciclova Montană care a primit din partea colonelului Gh. Crăiniceanu, aflat în Vechiul Regat, 218 cărți.

Biblioteci ale reuniunilor corale. Reprezintă un specific cu totul și cu totul bănățean. Reuniunile au la origine un cor, a cărui transformare în reuniune a necesitat, probabil, o diversificare a propriei dinamici, atunci când cu siguranță nevoile spirituale ale obștii o cereau. De exemplu, corul din Broșteni obține un aviz în 1910 (el ființa din 1903) pentru transformarea sa în reuiniune corală, elaborează un Statut unde, la

punctul 3, se scria: „... a se înființa casina și biblioteca corespunzătoare trebuințelor poporului.”⁴² O bibliotecă bogată este colecția corului din Răcășdia, întemeiat în 1894, cu statutele aprobate în 1909. Între titluri, majoritatea sunt cărți de teatru: „*Țăranul în slujbă*”, „*Săpătorii de bani*” (A. Popp), „*Arvinte și Pepelea*” (Alecsandri), „*Cîrlanii*” (Negruzzi), „*Muza de la Burdujeni*”, „*Vecinătatea periculoasă*”, „*Norocul în casă*”, „*Distreșii*” (Kotzebue), „*Otrava femeiască*” (Tintariu), „*Ruga de la Chizeteu*” (I. Vulcan), „*Sărăcie lucie*”, „*Țăranii noștri*” (Macovișteanu), „*O servitoare*” (D. Lepădat).⁴³

Bibliotecile despărțămintelor rurale ale reuniunilor învățătoresți. Sunt categoriile cu o structură complexă și activitate permanentă ce marchează dimensionări pe verticala cunoașterii, contribuind la dezvoltarea unei mentalități profesionale dar și la conturarea noii sensibilități în receptarea realităților socio-politice. Adunările generale ale despărțămintelor, la cele două confesiuni românești — ortodoxă și greco-catolică — luau adesea în dezbatere rapoartele teritoriale despre starea fondurilor de bibliotecă, însumând datele pentru raportul general privind situația bibliotecii centrale din orașul de sediu al reuniunii. La Adunarea Generală a despărțământului Ciacova, de pildă, din noiembrie 1887, se prezenta *Raportul despre starea bibliotecii despărțământului pe anul administrativ 1886/1887*, comisia — Aureliu Dregan, președinte, P. Doboș, notar, N. Mircea, casier — solicitând bibliotecarului Emilia Raț note despre ultimele intrări de carte în fond.⁴⁴

Preocupările pentru soarta fondului de carte au determinat adeseori statistici speciale. Aceeași adunare generală din 1907 solicită rapoarte de la bibliotecile despărțămintelor rurale Ciacova, Făget, Buzias, pe lângă acelea din Biserica Albă, Caransebeș, Oravița și Vârșeț.⁴⁵ Uneori debaterile adunărilor generale ale reuniunilor învățătoresți își propuneau ca obiectiv ultimele apariții (manual, carte, revistă). Cum s-a întâmplat în 1887 cu „*Abcdariul*” lui Șt. Velovan, pe marginea proiectului căruia au luat cuvântul A. Dregan, P. Doboș, bibliotecara Em. Raț, N. Mircea, Maria Bugariu, Ioan Gruescu, Simion Miloș, Matei Milencovici, Șt. Alexe, Ioan Popovici.⁴⁶

Sprijinul din Vechiul Regat se manifesta și în acest sector. În 1892, Academia Română trimite lucrări pentru secția din Comloș a Reuniunii.⁴⁷

Bibliotecile ASTRA din mediul rural bănățean. Asociația a pătruns relativ târziu în spațiul bănățean dar se știe că atunci provincia a surprins îndeosebi prin gradul ridicat de cultură al țăranului. Programul ASTRA avea inserat de la primele sale variante obiectivul ajutării satelor pentru întemeierea de biblioteci, pentru mărirea fondurilor de carte, a colecțiilor de carte. Statutele anului 1861 precizau și ele că Asociațiunea a luat ființă „cu scopul de a înainta cultura poporului român prin tipărirea de cărți bune și folositoare”. Programul sublinia că e nevoie de „biblioteci populare în fiecare comună; bibliotecă regională în fiecare centru de despărțământ; bibliotecă mare centrală.”

Mai ales după 1900, ASTRA se detașează ca instituție culturală prestigioasă, între celelalte, și prin activitatea rețelei sale de biblioteci

rurale din Banat. Dacă la 24 decembrie 1898, ședința Comitetului Cercual al Despărțământului ASTRA Timișoara lua în discuție înființarea și dotarea bibliotecilor populare⁴⁸, în 1910 bibliotecile populare din Sacu, Cliciova și Găvojdia primeau cărți editate prin grija Asociațiunii, iar în 1914 putem consemna un frumos bilanț: 600 biblioteci ASTRA provinciale, majoritatea în spațiul bănățean.⁴⁹ O statistică arată pentru 1913 în Banat, lucruri bune la bibliotecile ASTRA din Fizeș (54 volume), Vasiova (482), Hitiaș (106), Sag (202), Cerna (87), Sinersig (95), Sacul (75), Făget (80), Silha (68), Herendești (61), Bucovăț (87), Hodoni (99), Murani (90), Budinți (94), Clopodia (60), Gătaia (88), Gherteniș (60).⁵⁰

Obiective precum „distribuirea de cărți folositoare pentru popor“ nu sunt ocolite în nici una din adunările despărțământelor bănățene.⁵¹ Succesul era recunoscut în epocă și de fruntații mișcării culturale: „ASTRA s-a apropiat de vetrele țăranului prin biblioteca ce a pornit-o.“⁵² Era o ilustrare a rostului bibliotecii și bibliotecarului în concepția ASTRA prin pragmatismul implantării în solul marilor întemeieri culturale bănățene. Astfel de biblioteci au încercat să stimuleze lectura, gustul pentru citit, organizând concursuri de profil. Cum s-a întâmplat la Măcoșiște, biblioteca obținând un consistent premiu la 3/16 mai 1901.⁵³

Bibliotecile particulare (private) din mediul rural bănățean. Procesul constituirii acestor biblioteci este într-o desfășurare paralelă cu însăși evoluția sensibilității culturale a epocii, cu transformările elitei din perspectiva percepției fenomenului cultural. Elitele (intelectuală, religioasă, economică mai târziu) își aveau și aici reprezentanți remarcabili. Bibliotecile personale se aprovizionau cu cele mai noi apariții de carte din centrele culturale ale Europei. Cel mai la îndemână exemplu pentru prima jumătate a veacului trecut este biblioteca protopopului Mehadiei, Nicolae Stoica de Hațeg, „propagator al învățământului național“, a cărui listă a cărților consemnează 136 opuri în 246 volume.⁵⁴

Pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea, circulația cărții se poate sesiza din colecțiile, fondurile ce alcătuiesc bibliotecile particulare. Preoții de țară, îndeosebi acolo unde profesia se transmite la a treia generație, au deja constituite fonduri importante de carte. O bibliotecă importantă avea familia preoților Popovici din Pătaș, de vreme ce la 1900, Vasile Popovici nota orgolios pe majoritatea exemplarelor personale, sub semnătură: „Din cărțile mele / Vasile Popovici / preot etc.“⁵⁵ Personalitățile bănățene cu biblioteci în mediul rural aparțin mai multor profesii și domenii de activitate sau situație socială: Petru Crina Damaschin din Călnic (1884—1970), Dim. Brânzei din Ciclova Română (1884—1970), S. Molin din Cîrnecea (1865—1948), apoi Tr. Lința (1852—1928), I. Cioc (1876—1934), I. Olariu (1837—1903), P. Bizerea, Gh. Adam (1867—1895), Șt. Perianu (1840—1885), ș.a.⁵⁶ La Ciudanovița, Elia Trăilă posedă și el o bibliotecă însemnată, transferată apoi la Oravița, spre finele secolului, ca și folcloristul G. Cătană la Valeadeni, G. Lipovan la Măciova, Pavel Jurchescu la Ruginosu.⁵⁷ Din Broșteni, academicianul S. Manguica dona ASTRA, la finele vieții sale, un număr de cărți, valori bibliofile și lucrări de istorie națională. Biblioteca sa avea 486 opuri în

728 volume.⁵⁸ Mai notăm bibliotecile lui Petru E. Oance, (Tata Oancea), Aureliu Novac din Văsiova, G. Bălțeanu din Topleț, Coriolan Buracu, Meletie Dreghici, Emilian Novacoviciu ș.a.

Concluzii. Bibliotecile din mediul rural al Banatului au ridicat conștiința colectivă a satului din punct de vedere cultural, al informației culturale. Datorită importanței lor într-un mediu dominat de elementul revendicativ etnic, au devenit instituții în sine, unități cultural-spirituale, întemeind puncte de plecare, deschizând orizonturile cunoașterii spre domenii variate. Din perspectiva elementului românesc, efectele s-au văzut în maturizarea conștiinței naționale și în pregătirea cultural-națională a generației care a înfăptuit Marea Unire.

NOTE

1 apud E. Borugă, *Bibliotecile populare înființate de departamentul Timișoara al ASTRA în perioada anilor 1898—1918*, în „Clio”, II, nr. 1—2, ianuarie—februarie 1993, p. 12.

2 Cf. „Biblioteci populare”, în „Tribuna”, XIII, Arad, nr. 256, 25 noiembrie/8 decembrie 1909, p. 2.

3 apud I. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Timișoara, Editura Facla, 1980, p. 135—136.

4 Cf. E. Borugă, *lucr. cit.*; raport de activitate pe perioada 6 noiembrie 1898 — 23 iunie 1899, ținut de Em. Ungurianu.

5 *Ibidem*.

6 *Ibidem*.

7 *Ibidem*.

8 *Ibidem*.

9 *Ibidem*.

10 P. Gulyás, *Des bibliothèques populaires en Hongrie et de l'action de l'État*, în „Revue de Hongrie”, an IV, tom VII, nr. 4, 15 aprilie 1911, p. 414.

11 I. Maioșan, *Din trecutul istoric și cultural al satului Coștei, din Banatul iugoslav*, în „Clio”, II, nr. 1—2, ianuarie—februarie 1993, p. 11.

12 Anunț în „Luminatoriu”, nr. 46, 8/20 iunie 1883, p. 4.

13 I. Stănilă, *Ilidia*, Reșița, 1986, p. 76.

14 E. Borugă, *lucr. cit.*, loc. cit.

15 R. Cotoșman, *Contribuții la istoria școalelor românești din Banat*, în „Mitropolia Banatului”, 7, nr. 4—6, 1957, circulara nr. 128, p. 159.

16 C. Groșoreanu, *Miscările culturale în sud-estul european*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, XIII, ianuarie—aprilie 1944, p. 43.

17 „Compusă de Traian Barzu, asesor referințe consistorial, edițiunea autorului, Caransebeș, 1891, Tiparul Tipografiei Diecesane, în 4°, 77 p.”

18 cf. dr. P. Barbu, *Catehism. IV. Carte de Religieune pentru școalele populare*, aprobată de autoritățile bisericești-școlare, edițiunea VIII, Caransebeș, Editura și Tiparul Tipografiei și Librăriei Diecezane, 1913, articolul II, Comitetul Parohial, paragraful 23, Sfera de Activitate, aliniatul 4, Cumpărături, p. 69.

19 *Ibidem*, paragraful 23, aliniatul 16, p. 71.

20 *Ibidem*, paragraful 23, aliniatul 17, p. 71.

21 *Acele Sinodului Eparhial*, Caransebeș, 1913, ședința VI, joi 25 aprilie 1913, punctul 66, p. 35.

22 E. Borugă, *lucr. cit.*, loc. cit. Să mai amintim că, în 1903, Comitetul Cercual din zona timișană a ASTRA „exprimă regretul că mijloacele financiare nu permit alte înființări de bibliotecă având în vedere și convingerea că bibliotecile populare sunt un factor valoros pentru luminarea poporului (...) adresat în comune mai mari către bărbați frunțași cu recercarea ca să ia toate dispozițiunile pentru înființarea de biblioteci populare pe seama comunei bisericești.” (*Arhivele Statului Filiala Timișoara*, Fond Despărțământul ASTRA Timiș, dos. 31, f. 1.)

- 23 *Actele Sinodului, 1913, Observații generale. Școala poporală, contracarări la articolul de lege XXVI, 1907, p. 89.*
- 24 vezi *Variați, în „Foi'a inventatoriloru poporului”, nr. 2, joi 13 februarie 1868, Budapesta, p. 30.*
- 25 vezi *Asotiatuni, în „Foi'a . . .”, loc. cit., p. 23.*
- 26 Fond Parohia Ortodoxă Grădinari, „*Catalogul bibliotecii poporului den parochiea Cacovei*”, 12 p.
- 27 Em. Novacoviciu, *Monografia comunei Răcășdia, județul Caraș, Oravița, 1923, p. 65.*
- 28 cf. Gh. Boran, *Raport monografic asupra școalei primare de stat din Ohababistra, județul Severin, în „RISBC”, an VII, nr. 25, ianuarie—martie 1939, p. 26 și 42.*
- 29 cf. *Asotiatuni, în „Foi'a . . .”, loc. cit., p. 23.*
- 30 Vasile Nagy, *Invatatur'a cetirei in scoalele noastre popurali, III, în „Foi'a . . .”, nr. 3, joi 20 februarie 1868, p. 44—45. „Biblioteca scolari”.*
- 31 *Ibidem.*
- 32 cf. „*Foaia Diecesană*”, XX, nr. 40, 12 octombrie 1905, p. 5.
- 33 C. Furtună, *Bibliotecile satești: tradiție și actualitate (I), în „Biblioteca”, III, nr. 3—4, 1992, p. 44—45.*
- 34 *Ibidem.*
- 35 vezi *Calendarul Poporului Român pe anul 1914, articolul Sfințirea steagului Reuniunii de lectură și cântări din Dognecea, vorbindu-se despre „o frumoasă serbare culturală” a reuniunii locale, întemeiată în 1902 de învățătorul Lazar Ciroman și S. Andriței.*
- 36 *Ibidem.*
- 37 Informație în „*Drapelul*”, nr. 27, 1903, p. 8.
- 38 Manuscris bilingv român-maghiar, Colecția particulară Gherga, Brădișorul de Jos (Măidan), cerneală neagră, cu data 16 decembrie 1906. În completare, „*avizat Ministrul de Interhe Budapesta*”, nr. 22882, 1908 din 14 mai. Semnatori săteni: Gh. Țunea, Pavel Liuba, Liuba Jurgi ș.a.
- 39 *Ibidem.* Comitetul se alege pe 3 ani, din membrii ordinari și constă din președinte, vicepreședinte, notari, cassari, bibliotecari, conducători de cor și încă 5 membri. „*Membrii comitetului pot fi realeși.*”
- 40 *Ibidem.*
- 41 „*În caz că adunarea generală ar hotărî desființarea reuniunii, atunci atât bibliotecile, cât și întreaga avere a reuniunii trece în proprietatea și manipularea bisericii ortodoxe din Măidan.*”
- 42 Manuscris din colecția particulară Dimitrie Fara, Arhiva Muzeului Județean Reșița, fond documentar filiala Oravița, f. 1—3.
- 43 Listă provizorie la Em. Novacoviciu, op. cit., p. 47.
- 44 cf. *Protocol luat în ședința adunării generale a despărțământului Ciacovei a reuniunii învățământului gr. or. dela școalele confesionale din diecesa Caransebeșului, ținută la 30 Iuliu v. 1887, în opidul Ciacova, în „Foaia Diecesană”, II, nr. 46, 15/27 noiembrie 1887, p. 6.*
- 45 cf. *Analele Reuniunii învățătorilor români de la școalele confesionale gr. or. din diecesa Caransebeș, Caransebeș, decembrie—ianuarie 1907—1908, punctul 12, aliniatul b, p. 7.*
- 46 vezi *Constituire. Despărțământul învățătoresc confesional gr. or. proto-presbiteratul Ciacova, în „Foaia Diecesană”, II, nr. 50, 13/25 decembrie 1887, Caransebeș, 1887.*
- 47 Al. Bârsescu, *Academia Română și bănățenii, în „Caraș-Severinul”, octombrie 1975, Reșița, p. 11.*
- 48 Comitetul era format din dr. Lazar Simion, I. Pinciu, dr. Iulian Grecu, dr. A. Cosma și Em. Ungureanu (Ungurianu).
- 49 M. Zăciu, *Mașca geniului, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 254.*
- 50 „*Transilvania*”, XIV, nr. 7, p. 260—262; nr. 8, p. 273—281; nr. 9, p. 288—290.
- 51 *Adunarea generală, despărțământul ASTRA din Bocșa, punctul 8 al adunării, „Distribuirea de cărți folositoare pentru popor”, în „Foaia Diecezană”, XX, nr. 29, 17 iulie 1905, p. 5.*
- 52 Al. Ciura, *Foiletoane, Beiuș, Topografia „Doina”, 1907, p. 37.*
- 53 C. Furtună, *lucr. cit., loc. cit.*

- 54 D. Cioloca, *Biblioteca protopopului Mehadie, Nicolae Stoica de Hațeg la 1821*, în „*Altarul Banatului*”, II, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1945, p. 348—354.
- 55 De pildă, pe exemplarul din S. Sârbu, *Istoria lui Mihai Viteazul*, însemnări dese, cu anul 1906.
- 56 I. Uzum, *Plan tematic de organizare a Muzeului din Oravița* (ms.).
- 57 P. Oallde, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 298.
- 58 Al. Bârsescu, lucr. cit., loc. cit.; M. M. Deleanu, *Contribuții la cunoașterea activității lingvistice a lui Simeon Manguica*, în „*Studii de limbă, literatură și folclor*”, Reșița, 1976, p. 221.

CONTRIBUTIONS A LA TYPOLOGIE DES BIBLIOTHÈQUE DU MILIEU RURAL DU BANAT ENTRE 1850—1918. CATÉGORIES DE BIBLIOTHÈQUES

(Résumé)

L'étude met en relief le rôle joué par les bibliothèques rurales à l'émancipation spirituelle des paysans banatiens, processus qui s'inscrit au cadre général du développement de la culture roumaine de cette province.

D'une manière parallèle avec la présentation de ce véritable phénomène culturel, doné aux efforts des lettres et de tous les intellectuels de l'époque (soient-ils des anonymes ou personnalités connus) on essaie une typologisation de cette institution, désignant l'importance de chaque type dans le mouvement culturel général de l'époque. L'auteur opère une différenciation, selon son importance socio-culturelle, entre les bibliothèques de village (ou populaires), les bibliothèques des paroisses, celles des réunions et de chorales et de musique, jusqu'aux bibliothèques „Astra”, comme prestigieuse société et, également, mouvement culturel de Transylvanie et de Banat. La conclusion de l'étude consiste dans l'idée que toutes ces institutions ont contribué à la vehiculation de l'information scientifique et culturelle dans le milieu rural de la province, réalisant un utile racord spirituel de la population rurale avec les valeurs autochtones et universelles, par le plus efficace moyen possible — le livre.